Justyna SPRUTTA

Studia Gnesnensia
Tom XXXI (2017) 295–305

Prymat apostoła Piotra w sztuce wczesnochrześcijańskiej

Ewangelista Mateusz listę apostołów rozpoczyna od stwierdzenia: „Pierwszy Szymon, zwany Piotrem" (Mt 10,2; por. Mk 3,16; Łk 6,14; Dz 1,13)[1]. Zatem już pierwsi chrześcijanie świadomi byli prymatu Piotra w Kościele.

1. Nadanie pierwszeństwa

Można pokusić się o stwierdzenie, że Jezus Chrystus uczynił opoką Kościoła najsłabszego z apostolskiego grona. Następująco A. Napiórkowski uzasadnia taki wybór: „Szymon Piotr, człowiek słaby, został wybrany jako skała właśnie po to, aby było oczywiste, że zwycięstwo należy tylko do Chrystusa, a nie jest wynikiem wysiłków ludzkich"[2]. Symbol słabości tego apostoła – kogut pojawia się już we wczesnochrześcijańskiej ikonografii Piotra. Relief z tzw. sarkofagu dogmatycznego[3] z ok. 390 r. nie tylko zapowiada zaparcie się Mesjasza przez Piotra, ale także trzykrotne wyznanie przez tego apostoła miłości zmartwychwstałemu Zbawicielowi, na co też wskazują trzy palce wzniesione przez Jezusa Chrystusa. Ponadto w scenie tej powierzona zostaje Piotrowi przez Mesjasza

[1] Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, Kielce 2009, 47. Prymat Piotra potwierdzony zostaje też np. przez zwrot „Piotr i towarzysze". Tamże. Por. Łk 9,32; Mk 1,36.

[2] A. Napiórkowski, *Bosko-ludzka wspólnota. Podstawy katolickiej eklezjologii integralnej*, Kraków 2010, 262.

[3] Bliżej połowy IV w. pojawiają się tzw. sarkofagi dogmatyczne, bardziej uwydatniające w rzeźbiarskiej dekoracji prymat Kościoła rzymskiego w osobie Piotra, w powiązaniu z Epifanią, na którą złożyły się: pokłon Mędrców, chrzest w Jordanie i cuda dokonywane przez Zbawiciela. Por. M.P. Kruk, *Sztuka w Cesarstwie Rzymskim w IV wieku*, w: P. Filipczak – R. Kosiński (red.), *Świat rzymski w IV wieku*, Kraków 2015, 466.

Dr Justyna Sprutta (ur. 1970 r.); teolog i historyk sztuki; członek Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata (oddział warszawski); adres do korespondencji: jsprutta@o2.pl

władza nad Kościołem poprzez nadanie prymatu temu apostołowi (J 21,15-19; por. Mt 16,15-18)[4]. Piotr ma „paść" Chrystusowe „baranki" i „owce"[5]. Temat ten widnieje również na sarkofagu Adelfii (lata 340-345) i na fresku w *cubiculum* Leona w katakumbach Komodylli z IV w.[6].

Nadanie przez Jezusa Chrystusa prymatu Piotrowi najdoskonalej odzwierciedla w sztuce wczesnochrześcijańskiej *traditio Legis* i *traditio clavium*. Niekiedy w owej scenie Apostoł Piotr przedstawiany jest przy Zbawicielu jako jedyny z Dwunastu, często też towarzyszy mu Paweł. Ireneusz z Lyonu widzi w obu apostołach założycieli Kościoła rzymskiego, wywodząc z tego faktu, jak i z ciągłości nauczania jego autorytet, natomiast św. Cyprian „czyni" założycielem Kościoła tylko i wyłącznie Piotra, ponieważ to na nim jako Skale Kościół ten został wzniesiony[7]. M.P. Kruk pisze, że w IV w. Piotr i Paweł, nazywani książętami Apostołów (*principes Apostolorum*), coraz częściej zastępowali Mojżesza, Daniela i Jonasza, co zresztą dowodziło ich wyjątkowej pozycji, a zatem i pierwszeństwa, w apostolskim gronie[8]. Leon Wielki jedynie Piotra tytułuje księciem Apostołów (*princeps Apostolorum*), uzasadniając to udzieleniem tylko temu apostołowi władzy nad Kościołem[9].

Piotr i Paweł często pojawiają się razem w przedstawieniu *traditio Legis*[10], wyobrażeni po obu stronach Jezusa Chrystusa. Fresk z *cubiculum* Piotra i Marcellina w katakumbie ich imienia ukazuje tronującego Zbawiciela (na tej samej osi także: Baranka Mistycznego) z otwartą księgą w ręce, ku któremu zbliżają się odziani w biel, w geście aklamacji, obaj apostołowie. Widnieją oni również na mozaice mauzoleum Konstantyny (Santa Costanza) z połowy IV w., stanowiącej najstarszy, zachowany przykład tego tematu w sztuce (ilustracja 1)[11]. Dzierżąc w lewej ręce rozwinięty zwój z błędnym napisem: *Dominus pacem* [powinno być: *legem*; błąd jest efektem niewłaściwej rekonstrukcji] *dat*, Zbawiciel stoi na rajskim pagórku z ręką uniesioną w geście *adlocutio*. Zwój przekazuje ukazanemu w pokłonie Piotrowi na okryte (na znak szacunku wobec *sacrum*) szatą

[4] B. Filarska, *Archeologia chrześcijańska zachodniej części Imperium Rzymskiego*, Warszawa 1999, 81.
[5] A. Napiórkowski, *Bosko-ludzka wspólnota*, 101.
[6] B. Filarska, *Początki sztuki chrześcijańskiej*, Lublin 1986, 76-78.
[7] B. Częsz, *Interpretacja prymatu Biskupa Rzymu u Ojców Kościoła*, w: A. Klupczyński (red.), *Wokół posługi Piotrowej. Colloquia Disputationes*, Poznań 2009, 21.23. Szerzej o eklezjologii Cypriana: por. G. Falbo, *Il prima della Chiesa di Roma alla luce dei primi quatro secoli*, Roma 1989, 143-162.
[8] M.P. Kruk, *Sztuka w Cesarstwie Rzymskim w IV wieku*, 465.
[9] B. Częsz, *Interpretacja prymatu Biskupa Rzymu u Ojców Kościoła*, 28.
[10] Por. F.W. Deichmann, *Archeologia chrześcijańska*, Warszawa 1994, 124.
[11] E. Jastrzębowska, *Sztuka wczesnochrześcijańska*, Kraków 2008, 75.

Ilustracja 1. *Traditio Legis*, połowa IV w., Santa Costanza, Rzym

ręce[12]. Po przeciwnej stronie znajduje się Paweł adorujący Zbawiciela – według M.P. Kruka – ruchem ręki, chociaż E. Jastrzębowska widzi w uniesionej ręce apostoła „hołdowniczy gest aklamacji"[13]. Koncha drugiej apsydy mauzoleum przedstawia natomiast najprawdopodobniej (mimo iż pierwotny program został zniekształcony) *traditio clavium*, czyli przekazanie Piotrowi kluczy Królestwa Niebieskiego przez Chrystusa-Pantokratora (ilustracja 2)[14].

Piotr otrzymuje od Zbawiciela klucze Nowego Jeruzalem: ziemskiego i niebiańskiego, ludzkiego i Bożego, opartego na Prawie i mistycznego, instytucjonalnego i duchowego, czasowego i wiecznego, pielgrzymującego i zarazem trwającego w miejscu, prześladowanego, ale i triumfującego, zbawionego i zbawiającego, pokornego i pełnego chwały oraz – jak dalej stwierdza D. Ridolfi – uświęcającego i uświęconego[15]. Władza kluczy jawi się jako posiadająca wymiar ziemski

[12] Zgodnie z cesarskim, dworskim ceremoniałem.

[13] M.P. Kruk, *Sztuka w Cesarstwie Rzymskim w IV wieku*, 469. Por. E. Jastrzębowska, *Sztuka wczesnochrześcijańska*, 76.

[14] M.P. Kruk, *Sztuka w Cesarstwie Rzymskim w IV wieku*, 469. Por. E. Jastrzębowska, *Sztuka wczesnochrześcijańska*, 75-76.

[15] D. Ridolfi, *Simon Pierre, rocher biblique*, Paris 1965, 115. *Il en résulte que Pierre reçoit les clefs de l'ensemble de cet édifice admirable, à la fois terrestre et céleste, humain et divin, juridique et mystique, institutionnel et pneumatique, temporel et éternel, voyageur et stabilisé, persécuté et triomphant, sauveur et sauvé, humilié et glorifié, sanctifiant et sanctifié.*

Ilustracja 2. *Traditio clavium*, połowa IV w., Santa Costanza, Rzym

i niebiański[16]. Benedykt XVI zaznacza, że „Klucze do królestwa niebieskiego to słowa przebaczenia [na którym wznosi się, jego zdaniem, Kościół – J.S.], których z pewnością żaden człowiek nie może sam wypowiedzieć, lecz zapewnić je może tylko Boża moc"[17]. Dodaje on ponadto, że Piotr jako „odźwierny" (jest bowiem „wiernym zarządcą orędzia" Chrystusowego) otwiera bramy Królestwa Bożego, przyjmując lub odrzucając dzięki otrzymanej władzy „związywania" i „rozwiązywania"[18].

Przywołane powyżej przedstawienia uwydatniają pochodzenie władzy Piotra (i jego sukcesorów) wprost od Boga. Antytetyczne flankowanie centralnie usytuowanej postaci Zbawiciela przez Piotra i Pawła to także wizja Kościoła składającego się z Żydów (przedstawicielem Piotr) i pogan (reprezentowanych przez Pawła). Datowana na lata 402-417 mozaika z bazyliki św. Pudencjany (ilustracja 3) nieco inaczej ukazuje wspólnotę eklezjalną tworzoną przez Żydów i pogan. Kościół składający się z Żydów uosabia niewiasta znajdująca się za Piotrem, a złożony z pogan druga niewiasta – stojąca za Pawłem. Także w tym przedstawieniu wyjątkowość Piotra wydaje się podkreślać jego umieszczenie po prawicy wyobrażonego w majestacie Odkupiciela[19].

Wracając do *traditio Legis* i *traditio clavium*, to nie Pawłowi, ale Piotrowi wręczany jest zwój Prawa (*traditio Legis*) lub klucze Królestwa Niebieskiego (*tra-*

[16] A. Napiórkowski, *Bosko-ludzka wspólnota*, 101.
[17] Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, 57.
[18] Tamże, 56.
[19] B. Filarska, *Archeologia chrześcijańska zachodniej części Imperium Rzymskiego*, 94-95.

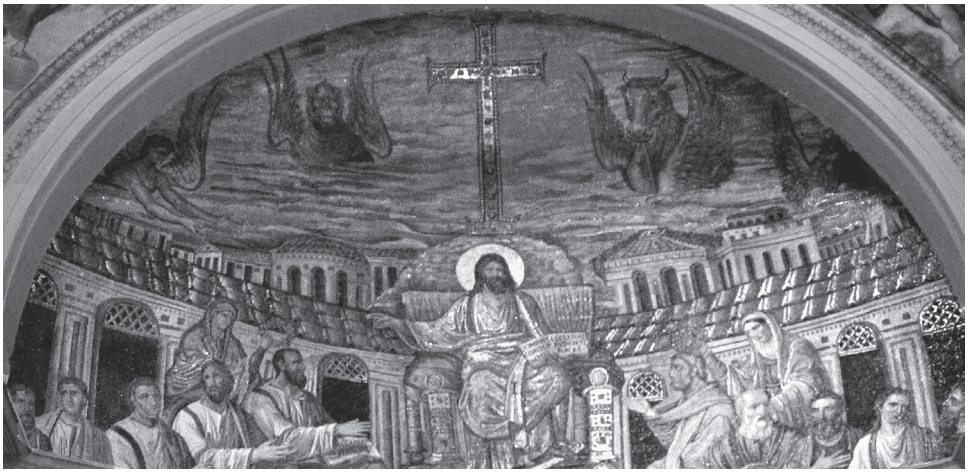

Ilustracja 3. *Chrystus w majestacie z Kolegium Apostolskim*, lata 402-417, bazylika św. Pudencjany, Rzym

Ilustracja 4. *Traditio Legis*, 359 r., sarkofag Juniusza Bassusa, Rzym

ditio clavium). Pierwsze z przedstawień ma swoją genezę w antycznym przejęciu aktu nominacji na urząd lub innego prawnego aktu przekazania uprawnień[20]. Temat ten pojawia się np. na tzw. sarkofagu kolumienkowym Juniusza Bassusa, datowanym na 359 r. (ilustracja 4) Chrystus-Pantokrator wręcza Piotrowi rozwinięty zwój objawionego przez siebie Prawa. Po przeciwnej stronie natomiast

[20] Tenże, *Początki sztuki chrześcijańskiej*, 181. Por. tenże, *Archeologia chrześcijańska zachodniej części Imperium Rzymskiego*, 89.

znajduje się Paweł ze zwiniętym zwojem wskazującym na nauczycielski urząd Kościoła[21]. Warto dodać, iż na mozaice zdobiącej niegdyś apsydę ufundowanej przez cesarza Konstantyna Wielkiego bazyliki św. Piotra na Watykanie widniał Piotr zbliżający się do tronującego w rajskim pejzażu Zbawiciela, by przyjąć zwój Prawa, Paweł, a poniżej dwanaście owieczek adorujących Baranka Bożego (najprawdopodobniej personifikujących Kolegium Apostolskie). Zdaniem E. Jastrzębowskiej ten właśnie „bardzo rzymski", jak go określa, motyw rozwinął się w scenę *traditio Legis*[22]. I *traditio Legis*, i *traditio clavium* są przedstawieniami symbolicznymi, ale z historycznym przekazem. Chrystusowa ręka podająca Piotrowi zwój Prawa lub klucze zastąpiła tutaj rękę Jahwe (*manus Dei*) wręczającą Mojżeszowi zwój z Dekalogiem. Także w tym przypadku mamy do czynienia z Mojżeszem jako typem Piotra.

Akcentowany również w sztuce Kościoła pierwszych wieków prymat Piotra jako „źródła jedności Kościoła" – jedności wiary i wspólnoty – utwierdzany był począwszy od pontyfikatu Syrycjusza[23]. Na prymat ten wskazywało już samo nadanie przez Mesjasza imienia Kefas (Petros) rybakowi Szymonowi.

Zbawiciel zapowiada ponadto, że to na nim jako Skale zbuduje swój Kościół (por. Mt 16,18; Mk 3,16; Łk 6,14; J 1,42). Piotr staje się następcą Jezusa Chrystusa, widzialnym fundamentem wspólnoty eklezjalnej, który to fundament, jak podaje H. de Lubac, „nie umniejsza w żadnej mierze tego jedynego Fundamentu, jakim jest Chrystus (…)"[24]. Piotr staje się zatem fundamentem-Skałą-Kefasem na wzór Jezusa Chrystusa-Skały, o której to metaforze mowa jest poniżej[25].

Na pytanie Zbawiciela, za kogo uważają Go ludzie, odpowiada w imieniu Dwunastu, pod wpływem udzielonego mu przez Boga objawienia: „Ty jesteś Mesjasz, Syn Boga Żywego". Po tej odpowiedzi Jezus Chrystus następująco zwraca się do swego następcy: „Błogosławiony jesteś, Szymonie, synu Jony. Albowiem nie objawiły ci tego ciało i krew, lecz Ojciec mój, który jest w niebie. Otóż i Ja tobie powiadam: Ty jesteś Piotr [czyli Skała], i na tej Skale zbuduję Kościół mój, a bramy piekielne go nie przemogą. I tobie dam klucze Królestwa Niebieskie-

[21] Tenże, *Archeologia chrześcijańska zachodniej części Imperium Rzymskiego*, 85.
[22] E. Jastrzębowska, *Sztuka wczesnochrześcijańska*, 75.
[23] Por. Św. Cyprian, *De unitate Ecclesiae* 4; za: B. Filarska, *Początki sztuki chrześcijańskiej*, 181. Por. J. Warzeszak, *Misterium Kościoła*, Warszawa 2004, 119.
[24] H. de Lubac, *Medytacje o Kościele*, Kraków 2017, 222.
[25] Warto dopowiedzieć, że w jednym z tekstów rabinistycznych Jahwe nazywa skałą Abrahama: „znalazłem skałę, na której mogę zbudować i oprzeć świat". Abraham stał się skałą dzięki swej wierze. Także Piotr został nazwany przez Boga Wcielonego skałą po wyznaniu wiary. Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, 48-49.

go; cokolwiek zwiążesz na ziemi, będzie związane w niebie, a co rozwiążesz na ziemi, będzie rozwiązane w niebie" (Mt 16,16-19; por. Mk 8,27-30; Łk 9,18-21).

Zmiana imienia wskazuje w Piśmie świętym na zlecenie nowego zadania. Z apostolskiego grona jedynie Szymonowi nadał Zbawiciel nowe imię[26]. Powierzywszy mu władzę nad Kościołem, nowym ludem wybranym, uczynił go Pasterzem swojej trzody (J 21,15-17)[27].

2. Misja apostolska Piotra

Misja Piotra, jaką ukazują freski z katakumb czy rzeźbiarska dekoracja sarkofagów, to przede wszystkim misja nauczycielska. Apostoł naucza tutaj *ex cathedra*. W takiej roli ukazuje go np. malowidło z *cubiculum Velatio* w katakumbach Pryscylli (ilustracja 5). Pochodzące z końca III w., przedstawia zasia-

Ilustracja 5. *Nauczanie „ex cathedra"*, koniec III w., *cubiculum* Velatio, katakumby Pryscylli, Rzym

dającego na krześle, nauczającego Piotra (*ex cathedra*), którego słucha kobieta (z rozwiniętym zwojem w ręce) w towarzystwie mężczyzny, przypuszczalnie jej męża. Scena ta łączy się z dwiema pozostałymi ukazującymi epizody z codziennego życia chrześcijanki: modlitwę (zmarła jako orantka) i karmienie dziecka[28].

[26] Por. A. Napiórkowski, *Bosko-ludzka wspólnota*, 101.
[27] Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, 46.
[28] Por. B. Filarska, *Archeologia chrześcijańska zachodniej części Imperium Rzymskiego*, 25.

Także w rzeźbiarskiej dekoracji sarkofagu Dwóch Braci, powstałego w latach 330-360, widnieje *cathedra Petri*. Apostoł Piotr wyobrażony został tutaj jako nauczyciel pogan. Zasiada pod drzewem, czytając ze zwoju, a towarzyszą mu dwaj słuchający przekazywanej przezeń Chrystusowej nauki żołnierze[29].

Za prototyp takich przedstawień uchodzi tzw. scena filozoficzna, widniejąca np. na stelach: zasiadającemu zmarłemu, zajętemu lekturą, towarzyszą Muzy uduchowiające go i rozbudzające w nim pragnienie pozaziemskich prawd. Innym przykładem wizerunku Piotra nauczającego *ex cathedra* jest relief zdobiący sarkofag z kościoła Santa Maria Antiqua, datowany na drugą połowę III w., a ukazujący czytającego ze zwoju apostoła, którego słucha stojąca w pozie orantki kobieta. Nauczając, Piotr umacnia wyznawców Jezusa Chrystusa[30], stanowiąc podporę wiary i gwarantując łączność w wierze[31]. Dodajmy, że kolejne stulecie, czwarte, to okres, kiedy w Kościele ustala się oparta na Piotrowym nauczaniu tradycja apostolska[32].

Przewodzący Kościołowi Piotr ma swój prototyp w Mojżeszu kroczącym przez pustynię na czele ludu wybranego ku Ziemi Obiecanej. Nazwany Skałą, jest następcą Jezusa Chrystusa-Skały. Zbawiciel jako Skała, z której wypływa woda dająca życie (symbolizująca chrzest), pojawia się w pismach Tertuliana i Cypriana. Tertulian pisze m.in. o uświęceniu chrztu przez wodę w Chrystusie-Skale, a Cyprian o wodzie żywej wypływającej z przebitego boku Zbawiciela-Skały (nawiązanie do chrztu)[33]. W sztuce wczesnochrześcijańskiej zamiast Mojżesza, widzi się w mężczyźnie uderzającym laską o skałę i w taki to cudowny sposób wydobywającym z niej wodę apostoła Piotra[34]. Jest to tzw. cud źródła, którego chrzcielną typologię (figura chrztu) można odnaleźć w pismach Pseudo-Barnaby i Justyna[35].

Cud źródła (*vel*: cud wyprowadzenia wody ze skały) z udziałem Piotra stojącego na czele nowego ludu wybranego, czyli Kościoła, współtworzy np. malarską dekorację Kaplic Sakramentów w katakumbach św. Kaliksta. Jednakże *de facto* to nie Piotr, lecz Mojżesz wydobył wodę ze skały, gdy na czele ludu Izraela

[29] Prymat biskupa Rzymu urzeczywistniał się i urzeczywistnia zwłaszcza przez przekaz słowa Bożego. J. Warzeszak, *Misterium Kościoła*, 121.
[30] Por. H. de Lubac, *Medytacje o Kościele*, 221.
[31] Tamże, 225.
[32] Por. B. Filarska, *Archeologia chrześcijańska zachodniej części Imperium Rzymskiego*, 94.
[33] Tertulian, *De bapt*. IX, 3; Św. Cyprian, *Ep*. 63, 8; za: B. Wronikowska, «*Picturae sacrae». Motywy ikonograficzne malowideł przedkonstantyńskich w chrześcijańskich katakumbach Rzymu*, Lublin 1990, 115.
[34] B. Wronikowska, «*Picturae sacrae*», 116.
[35] Pseudo-Barnaba, 11, 1-5; Św. Justyn, *Dial*. 131; 43, 2; 114, 4; za: tamże, 115.

Ilustracja 6. *Cud źródła*, 4 ćwierć IV w., *cubiculum* Leona, katakumby Komodylli, Rzym

przemierzał pustynię (Wj 17,1-7; por. Lb 20,10-11)[36]. Prymat Piotra w Kościele jest zatem podkreślany także przez analogię do Mojżesza. Woda wydobywana ze skały jawi się w tym kontekście jako woda chrztu. Dopowiedzmy, że cud źródła, podobnie jak zaparcie się Jezusa Chrystusa przez Piotra, tworzy od IV w. – wraz z aresztowaniem apostoła – poświęcony Piotrowi cykl. Następująco o analogii Piotr – Mojżesz pisze B. Filarska: „Piotr – nowy Mojżesz – wydobywa (…) wodę ze skały, którą jest Chrystus (1 Kor 10,4) i karmi nią bojowników Chrystusa, nowego Izraela"[37]. Cud źródła widnieje np. na sarkofagu Sabinusa[38] i na fresku zdobiącym *arcosolium cubiculum* Leona w katakumbach Komodylli (czwarta ćwierć IV w.) (ilustracja 6), na którym rzymscy żołnierze piją spływającą ze skały wodę, a jest to malarska wizja przyjęcia chrztu przez pogan[39]. Dotyczący Piotra cykl zrodził się w Rzymie ze względu na popularność tego apostoła w tamtejszej gminie chrześcijańskiej jako jej założyciela, pierwszego biskupa i najważniejszego w tej wspólnocie męczennika[40].

[36] B. Wronikowska, «*Picturae sacrae*», 115.

[37] B. Filarska, *Archeologia chrześcijańska zachodniej części Imperium Rzymskiego*, 80.

[38] Tamże.

[39] B. Filarska, *Początki sztuki chrześcijańskiej*, 80.

[40] E. Jastrzębowska, *Sztuka wczesnochrześcijańska*, 84-85. Dla rzymskich chrześcijan najważniejszym aspektem popularności Piotra było, np. w dekoracji sarkofagów, jego orędownictwo przed Bogiem za duszą zmarłej osoby. Tamże, 85. Należy też dodać, że od pontyfikatu Damazego wyraźnie dążono do ustanowienia prymatu Piotra w gronie apostolskim w Kościele i zakorzenionego w tym prymacie pierwszeństwa rzymskiego biskupstwa w stosunku do innych biskupstw. Tamże.

Misja Piotra ma być misją pasterską, realizowaną w pokorze. Ten, któremu Zbawiciel powierzył odpowiedzialność za wspólnotę eklezjalną, uosabia Kościół; w osobie Piotra – twierdzi H. de Lubac – definitywnie koncentruje się cały Kościół[41], natomiast Ambroży z Mediolanu orzeka: „Gdzie Piotr, tam Kościół"[42]. Pokorna misja jest służbą, na co wskazał sam Zbawiciel, umywszy w czasie Ostatniej Wieczerzy nogi apostołom. A. Napiórkowski dopowiada, że za pośrednictwem tego gestu Jezus Chrystus uczył m.in. Piotra pokornej służby apostolskiej, decydującej o więzi wspólnoty eklezjalnej[43]. Misja, jaką Jezus Chrystus obarczył tego apostoła, miała odwzorowywać pasterską, pokorną i miłującą postawę Zbawiciela-Dobrego Pasterza. Dla Piotra Jezus Chrystus był Arcypasterzem (por. 1 P 5,4) i jako Najwyższy Pasterz wezwał go do analogicznej misji podczas galilejskiej chrystofanii, po cudownym połowie ryb[44].

Nie tylko zatem teologia pierwszych wieków chrześcijaństwa, ale i sztuka ówczesnego Rzymu, bo na niej koncentruje się refleksja, stanowi wyraźne świadectwo istnienia już w pierwotnym Kościele żywej świadomości prymatu apostoła Piotra i co za tym idzie – świadomości prymatu Kościoła rzymskiego[45].

Bibliografia

Częsz B., *Interpretacja prymatu Biskupa Rzymu u Ojców Kościoła*, w: A. Klupczyński (red.), *Wokół posługi Piotrowej*". Colloquia Disputationes, Poznań 2009, 17-29.

Deichmann W.F., *Archeologia chrześcijańska*, Warszawa 1994.

Falbo G., *Il prima della Chiesa di Roma alla luce dei primi quatro secoli*, Roma 1989.

Filarska B., *Archeologia chrześcijańska zachodniej części Imperium Rzymskiego*, Warszawa 1999.

Filarska B., *Początki sztuki chrześcijańskiej*, Lublin 1986.

Jastrzębowska E., *Sztuka wczesnochrześcijańska*, Kraków 2008.

Kruk P.M., *Sztuka w Cesarstwie Rzymskim w IV wieku*, w: P. Filipczak – R. Kosiński (red.), *Świat rzymski w IV wieku*, Kraków 2015, 437-485.

Lubac de H., *Medytacje o Kościele*, Kraków 2017.

[41] H. de Lubac, *Medytacje o Kościele*, 221. Tamże, 223.

[42] Św. Ambroży, *Enarrationes in Ps. 40,* 30: PL 14, 1134.

[43] A. Napiórkowski, *Bosko-ludzka wspólnota*, 104.

[44] P. Ostański, «*Szymon Piotr, sługa Jezusa Chrystusa» (2 P 1, 1). Wizerunek apostoła w Listach św. Piotra*, w: A. Klupczyński (red.), *Wokół posługi Piotrowej. Colloquia Disputationes*, Poznań 2009, 14-15.

[45] B. Częsz, *Interpretacja prymatu Biskupa Rzymu u Ojców Kościoła*, w: A. Klupczyński (red.), *Wokół posługi Piotrowej. Colloquia Disputationes*, Poznań 2009, 29.

Napiórkowski A., *Bosko-ludzka wspólnota. Podstawy katolickiej eklezjologii integralnej*, Kraków 2010.

Ostański P., *„Szymon Piotr, sługa Jezusa Chrystusa" (2 P 1,1). Wizerunek apostoła w Listach św. Piotra*, w: A. Klupczyński (red.), *Wokół posługi Piotrowej*. Colloquia Disputationes, Poznań 2009, 7-15.

Ratzinger J./Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, Kielce 2009.

Ridolfi D., *Simon Pierre, rocher biblique*, Paris 1965.

Warzeszak J., *Misterium Kościoła*, Warszawa 2004.

Wronikowska B., «*Picturae* sacrae». *Motywy ikonograficzne malowideł przedkonstantyńskich w chrześcijańskich katakumbach Rzymu*, Lublin 1990.

Summary

THE PRIMACY OF ST. PETER THE APOSTLE IN EARLY CHRISTIAN ART

The awareness of the primacy of Peter the Apostle existed already in early Christianity. It was to this Apostle that Jesus Christ gave authority over the Church. The early Christian art also presented this truth. The paintings of the Roman catacombs, the mosaics of basilicas and the reliefs on sarcophagi depict two themes: *traditio Legis* and *traditio clavium*. These themes clearly emphasize Peter's primacy in the Church. The apostle is also portrayed as teaching *ex cathedra*, and as a leader – like Moses – of the chosen people.

Key words: Peter the Apostle, early Christian art, primacy, the Church, Moses, teaching *ex cathedra*, the Rock.